

Тема 5. Політичне лідерство. Політична еліта.

1. Поняття політичного лідерства.
2. Типи політичних лідерів, теорії лідерства,.
3. Політична еліта.

Характеристику поняття "лідерство" доцільно розпочати з поняття "лідер".

- Вже переклад з англійської **leader** – той, хто веде за собою, керує – віддзеркалює призначення, місце у суспільстві та функції політика-лідера.

Поняття "лідер" є містким, багатоплановим. Проте 2 аспекти є основними:

- це той, хто здатен вирішувати за інших, визначати програму дій більшої чи меншої групи людей;
- це той, за ким дана спільнота визнає право керувати нею

Далеко не кожного, хто здійснює функцію керівництва, управління суспільством (політичною організацією) можна назвати лідером, а тільки того, хто виявляється **здатним змінювати хід подій та спрямованість політичних процесів.**

Політичне лідерство – це складний механізм взаємодії лідерів та тих, кого вони ведуть за собою, це спосіб реалізації влади.

Феномен лідерства має **об'єктивний та універсальний характер.**

- Об'єктивний – тому що не залежить від волі та свідомості людей. Будь-яка спільна діяльність потребує організації, розробки раціональних та прийнятних шляхів досягнення цілей. Цю функцію беруть на себе енергійні люди, які мають авторитет.
- Універсальний – тому що лідери спрямовують діяльність різних у кількісному відношенні людських спільнот, починаючи від невеликих груп і закінчуючи міжнародними спільнотами. Все життя "пронизане" лідерством: вони є у політиці, бізнесі, науці, мистецтві, релігії, профспілках, а також у сім'ї, студентській групі тощо.

Проблема лідерства – у центрі уваги мислителів усіх часів та народів понад 2,5 тисячоліть. Біографії видатних лідерів, монархів, полководців вивчали історики:

- ✓ **Геродот** (490-425 рр. до н.е.);
- ✓ **Плутарх** (45-127 рр. н.е.) у своєму "Порівняльному життєписі" дослідив біографії 50 видатних греків і римлян
- ✓ **Платон** зображав лідера як людину
 - відмінну,
 - з природженою схильністю до знання, любов'ю до істини,
 - з рішучим неприйняттям брехні
 - із скромністю, благородністю, справедливістю, душевною досконалістю. Таким є ***природжений філософ***.

Значний внесок в розуміння політичного лідерства вніс **Н.Макіавеллі**:

- одним з перших він дав розгорнений опис лідера-государя,
- розробив технологію політичної діяльності, лідерської активності.

В його трактуванні ***політичний лідер*** – це ***государ***, котрий

- об'єднує і репрезентує все суспільство,
- використовує для збереження свого панування і підтримки громадського порядку будь-які засоби, у тому числі хитрість і силу ("лев" і "лисиця").

- В цілому теорія лідерства **Н.Макіавеллі** містить ***чотири основні положення***:
- влада лідера корениться в підтримці його прихильників;
- підлегли повинні знати, що вони можуть чекати від свого лідера, розуміти, що він чекає від них;
- правитель повинен володіти волею до виживання;
- лідер – завжди зразок мудрості і справедливості для своїх прихильників.

На подальший розвиток уявлень про лідерство помітним є вплив концепції **Ф. Ніцше** (1844-1900), який обґрунтував що

- тільки **надлюдина**, як вищий представник людства, творить історію;
- вона не обмежена нормами існуючої моралі, стоїть по той бік добра і зла;
- за застарілу мораль чіпляються слабкі (це "знаряддя слабих").

Надлюдина може бути жорстокою до звичайних людей. Його відрізняють високі життєві сили і воля до перемоги.

Трактування марксизмом лідерства:

- не відкидає значення суб'єктивних чинників (роль особистості) в історії,
- акцентує увагу на виразі лідером об'єктивно існуючих інтересів тих або інших класів, соціальних груп, наспілих потреб історичного розвитку.

Тобто, марксизм обмежив можливості активності політичних лідерів історичною необхідністю і класовими інтересами.

- **Політичне лідерство** – це процес взаємодії, в ході якої одні люди (лідери) знають і виражають потреби і інтереси своїх послідовників і через це володіють престижем і впливом, а інші (їх прихильники) добровільно віддають їм частину своїх владних повноважень для здійснення цілеспрямованого представництва і реалізації власних інтересів.
- **Політичний лідер** – це і центр влади, і "мозок", і "візитна картка" тих сил, які його висувають на елітарні позиції. Він – політичний менеджер, керівник своїх послідовників і прихильників.

- В структурі політичного лідерства можна виділити ***три основні компоненти:***
- особисті якості лідера,
- інструменти здійснення влади,
- ситуацію, в якій діє лідер.

Залежно від комбінації цих трьох компонентів залежить ефективність його діяльності. Лідер повинен володіти певними якостями. Якості лідера дослідники об'єднують в три групи:

- природні,
- етичні;
- професійні.

Загальноновизнаною і актуальною досі є типологія лідерства **М.Вебера**. Він виділив три типи лідерства:

- **Традиційне лідерство** – спирається на механізм традицій, ритуалів, силу звички. Звичка підкорятися заснована на вірі в святість *традиції* і успадкування влади. Право на панування лідер отримує завдяки своєму походженню. Цього типу правління. вождів, старійшин, монархів.
- **Харизматичне лідерство** припускає виняткові якості самого лідера, якими він володіє насправді або які приписуються йому його оточенням і всіляко роздуваються засобами масової інформації. Харизматичними лідерами були В.І. Ленін, І.Сталін, А. Гітлер, Мао Цзедун, Р.Хомейні та ін. Основою легітимності харизматичного лідера є віра в його перевага над іншими.
- **Раціонально-легальне (демократичне) лідерство** засновано на існуючій в суспільстві нормативно-правовій базі.

Існують різні теорії, що пояснюють феномен лідерства.

- **Теорія рис.** Її прихильники надають основну увагу ***видатним індивідуальним рисам людини***. Виділяються такі якості, розвинений інтелект, сила волі, як уміння передбачати, енергійність, здатність привертати увагу, такт і ін.
- У ряді випадків питання про становлення лідера пояснюється суто ***психологічними аспектами*** взаємодії лідера і груп. Або, наприклад, політичний погляд, курс обумовлюється темпераментом, складом характеру людини і іншими суб'єктивними моментами. Т

- ***Ситуаційна концепція*** схильна вважати, що лідер своїм "народженням" багато в чому зобов'язаний ситуації.
- Наприклад, "потрібна людина виявилася в потрібний час в потрібному місці". Тобто зумів оцінити ситуацію і не упустив свій шанс. Але і сам потенційний лідер має "дозріти" до даної ситуації.

Психоаналітичні концепції лідерства стверджують:

- – у "масовій людині" живе потреба в авторитеті і покровителі, люди посилено шукають собі кумирів і інколи створюють героїв навіть з посередніх людей (З.Фрейд).
- – натовп завжди шукає вождя і сам прагне до підпорядкування (Г.Лебон).
- – існує певний тип осіб, схильних до авторитаризму і постійно прагнучих до влади; нерідко ці люди мають певні комплекси неповноцінності і щоб якось їх компенсувати, прагнуть проявити себе, підносячись над іншими (Е.Фромм).

Теорія визначальної ролі послідовників акцентує увагу на відносинах лідера з відомими (активістами, послідовниками, виборцями, що підтримують даного лідера). Згідно цієї теорії, лідер повинен орієнтуватися на інтереси і потреби тієї групи, тих соціальних прошарків, які готові його підтримати, які і роблять з нього лідера. А також спиратися у своїй діяльності на команду професіоналів.

Тобто, політичний лідер відіграє величезну роль у політичному житті країни/світу, проте народна мудрість проголошує: "один у полі не воїн". За сучасних умов жодний, навіть геніальний лідер, не в змозі здійснювати політичне керівництво без свого штабу, без команди помічників, радників, експертів.

Для характеристики такої "команди" керуючих вживаються різні поняття, проте найпоширенішим є поняття **"еліта"**.

3. Політична еліта: поняття і суть.

- В будь-якому суспільстві існує і повинна існувати меншина населення, яке ухвалює найважливіші рішення в суспільстві і править більшістю.
- Цей особливий прошарок – правляча або політична еліта (історично: варна брахманів, середньовічна аристократія тощо)

Політична еліта – це привілейована група, яка займає керівні позиції у владних структурах і безпосередньо бере участь в ухваленні рішень, зв'язаних з використанням влади.

Еліти (в перекладі з французького – "краще", "вибране"):

- формують мету і перспективи розвитку суспільства
- створюють оптимальні умови для їх реалізації і узгодження;
- представляють в політиці групові інтереси.
- використовують ресурси державної влади для їх реалізації.

Класичні теорії еліти.

- Ідеї поділу суспільства на "вищих" і "нижчих" виникли в глибокій старовині.
(Конфуцій, Платон)
- Як система поглядів теорія еліт була сформульована в ХХ в. представниками італійської школи політичної соціології ***Г.Моска, В.Парето і Р.Міхельсом.***

Професор, депутат, сенатор **Г.Моска** сформулював свою теорію еліти в роботах "Основи політичної науки" і "Історія політичних доктрин". На його думку:

- розвиток будь-якого суспільства незалежно від способу соціальної і політичної організації здійснюється керівним класом;
- групова згуртованість еліти дозволяє їй зберігати владу;
- сам правлячий клас неоднорідний; він складається з двох прошарків: "наделіти" та "начальників середньої ланки";
- доступ в політичний клас відкривають три якості: військова доблесть, багатство, церковний сан. У результаті розвитку цивілізації переважаючим стає багатство. Менше значення мають наукові знання, вміння застосовувати їх;
- домінуючим критерієм для відбору в політичний клас є здатність управляти, яка включає знання ментальності народу і власний досвід управління.

Г.Моска в роботі "Правлячий клас" відзначив дві тенденції в розвитку правлячого класу:

- аристократичну – прагнення стати спадковими правителями у однієї частини еліти. Тоді правлячий клас стає закритим і у суспільства слабшають здібності до розвитку, воно стагнує, припиняє політичний поступ.
- демократичну – прагнення іншої частини еліти змінити колишні, старі прошарки. Якщо вона домінує, то правлячий клас є відкритим, відбувається його швидке оновлення, але виникає небезпека наростання криз.

Засновник теорії еліт – ***В.Парето*** ввів в політичну науку термін "еліта".

В роботі "Трактат із загальної соціології" (1916) він:

- намагався виявити чинники і передумови динамічної рівноваги суспільства і значення в цьому процесі політичної влади, мотивів політичної поведінки;
- обґрунтовував роль еліти концепцією соціальної рівноваги, якої прагне суспільство як система.

В.Парето був автором теорії круговороту еліт, згідно якої:

- соціальні зміни в суспільстві є наслідком боротьби і "циркуляції" еліт;
- еліта ділиться на правлячу і контр-еліту, яка є потенційною елітою за здібностями, особистими якостями, але позбавлена можливості ухвалювати політичні рішення;
- розрізняють два типи еліт, що послідовно змінюють один одного: "леви" та "лисиці";
- суспільство, в якому переважають "леви", приречено на застій; суспільство, в якому переважають "лисиці", відрізняється динамічністю розвитку;
- поступальність і стабільність в розвитку суспільства можуть бути забезпечені при пропорційній притоці в еліту першої і другої орієнтації.

Характеристика політичної еліти **буде**
неповною, якщо не розглянути **механізм**
її формування.

Схожі системи рекрутування політичних
еліт в сучасній політології тлумачаться
різним чином:

- антрепренерську і гільдій;
- в яких циркуляція йде за вертикаллю та
горизонталлю;
- відкриті і закриті.